

HAL
open science

Széljegyzetek a készülő magyar-francia szotarhoz

Thomas Szende

► **To cite this version:**

Thomas Szende. Széljegyzetek a készülő magyar-francia szotarhoz. Banko Roland, 1988, Budapeste, Hungary. hal-01371373

HAL Id: hal-01371373

<https://hal.science/hal-01371373>

Submitted on 25 Sep 2016

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Felelős szerkesztő:
BENKŐ LORÁND

Szerkesztőbizottság:
**BÉKÉSI IMRE, KIEFER FERENC, KISS JENŐ, KISS LAJOS,
MEZŐ ANDRÁS, PUSZTAI FERENC,
SEBESTYÉN ÁRPÁD, SZATHMÁRI ISTVÁN**

Szerkesztő:
JUHÁSZ DEZSŐ

TARTALOM

<i>Benkő Loránd—Stanislav Marjanović—Németh G. Béla—Nyomárkay István:</i> Búcsú Hadrovics Lászlótól	257
<i>Forgács Tamás:</i> Észrevételek Hadrovics Lászlónak „A magyar Huszita Biblia német és cseh rokonsága” című tanulmányával kapcsolatban	265
<i>Kiefer Ferenc:</i> Laziczius Gyula	281
<i>Szépe György:</i> Laziczius mint fonetikus	287
<i>Vértes Edit:</i> Laziczius, a professzor, a tudós, az ember	293
<i>Elekfi László:</i> Nagyszótári tervek és lehetőségek	296
<i>Thomas Szende:</i> Széljegyzetek a készülő magyar—francia szótárhoz	311
<i>Jeffrey Harlig:</i> Javaslatok egy új „általános” magyar szótárra	323
K i s e b b k ö z l e m é n y e k. <i>Honti László:</i> A szócsaládok minősítése az „Uralisches etymologisches Wörterbuch”-ban. — <i>Nagy L. János:</i> Parafraztikai megközelítések Weöres Sándor egysorosaiban. — <i>Kerényi Ferenc:</i> A régi magyar színésznők névhasználatáról	336
S z ó - é s s z ó l á s m a g y a r á z a t o k. <i>Futaky István:</i> Kantair. — <i>Zilahi Lajos:</i> Kórógy	346
É l ő n y e l v. <i>Balogh Lajos:</i> A magyar nyelvjárások és a suksükölés	354
N y e l v m ű v e l é s. <i>Forgács Erzsébet:</i> Proverbiumok a reklám nyelvében	360
S z e m l e. <i>Kiss Lajos:</i> Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Band III. — <i>Juhász Dezső:</i> Kiss Lajos három könyve nagy magyar szlavistákról. — <i>Szathmári István:</i> Kemény Gábor két munkájáról. — <i>Hegedűs Attila:</i> Bokor József, Regionális lexikológiai vizsgálatok a nyugati magyar nyelvterületen ..	367
K ü l ö n f é l é k. <i>Király Péter:</i> Adalék az I. Nemzetközi Magyar Nyelvészeti Kongresszus történetéhez	381
N y e l v t ö r t é n e t i a d a t o k. <i>Zelliger Erzsébet:</i> Régi szövegek a Felső-Csallóköz nyelvjárásából.	382
L e v é l s z e k r é n y. Az <i>Argumentum</i> Kiadó írja	384

TUDNIVALÓK

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) 1900 Budapest XIII., Lehet út 10/A., közvetlenül vagy postautalványon. Megvásárolható az Akadémiai Kiadó *Magiszter* (1052 Budapest, Városház utca 1., tel.: 1382—440) könyvesboltjában. Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Budapest, Pf. 149. • Szedte az Argumentum Kiadó. Tördelte a CompuScript KKT. Nyomta az Argumentum Kiadó Nyomdaüzeme. Felelős vezető Roznai Zoltán.

2. Örvendetes fejlemény, hogy Korompay Klára kidolgozta a XVI. és XVII. század nyelvtanai és nyomtatványai alapján az akkori magyar nyelv toldalékolási és tipográfiai változatainak elérhető teljes rendszerét (és be is mutatta 1994 májusában a nagyszótári munkaközösségnek), s ezzel lehetővé tette gépi kódolásukat. Ezzel megnyílt ugyan a lehetőség az anyagnak az ősnymtatványok korától kezdődő feldolgozására; mindez mégsem jelenti azt, hogy ez a munka gyors eredménnyel jár. Fáradságos, időrabló a kódolás is, a tárolás és rendezés is. Ezért javaslatomat továbbra is fenntartom: a középmagyar szótárt válasszuk le a XVIII. századdal kezdődő Nagyszótártól!

Elkeserítő viszont az az intézkedés, mellyel a Nyelvtudományi Intézet vezetősége 1995 júliusával megszüntette az archivális anyag további rendezését. Három év kellett volna hozzá, hogy az a négy-öt tagú kis közösség, mely Hexendorf Edit irányításával nagy kedvvel és hozzáértéssel végezte munkáját, azt be is fejezze, de 12 év után kénytelen volt ezt abbahagyni. (Megérdemlik, hogy a nevüket felsoroljam: Ács Hedvig, Bolla József, Hexendorf Aliz nyugdíjasok, Szabó Kristóf tudományos segéderő; a sokoldalú tájékozottságra szert tett fiatal Károly Edit egészségügyi okból már korábban megvált e munkától.) Félbenmaradt a teljes címszójegyzék, mely így a *k*, *l*, *m* és *p*, *r*, *t* betűkezdeteknél hiányos, az *s* kezdetűeké pedig egészen hiányzik. A két helyiséget, melyben ez a munka folyt, más tudományos osztály foglalta el. A dobozokban tárolt, rendezés alatt álló anyag arra a helyre került, ahol ezernél több doboznyi társa eddig is volt: az igazgatóság előtti széles folyosóra, mely átmeneti munkahelynek rövid időre alkalmas ugyan, de az anyag tárolása szempontjából nem biztonságos: néha egyetemi hallgatók tucatjai lepik el a folyosót (ahonnan az elméleti nyelvészeti szakcsoport helyiségei is nyílnak), és még a dohányzástól sem tartózkodnak. Már ezért is egyre sürgetőbb lett, amit az elmúlt években javasoltam: gondoskodni kell a Nyelvtudományi Intézet végleges elhelyezéséről; ha pedig az intézet nem tudja vállalni a nagyszótári anyag szakszerű tárolását és kezelését, önálló Magyar nyelvi archívumot kell létesíteni, melyre külön felelős személy felügyel, vagy pedig — a munka hosszabb szüneteltetése esetén — az egész anyagot az Akadémiai Könyvtár kéziratárában elhelyezni, ahogy már Hexendorf Edit is javasolta. Különben féltő, hogy ez a Gáldi irányítása alatt gazdagított és azóta egyre használhatóbbá tett anyag olyan mostoha sorsra jut, mint Budapest ostroma után volt.

ELEKFI LÁSZLÓ

Széljegyzetek a készülő magyar—francia szótárhoz

„Ó, de boldog vagyok, hogy látom” — mondta a grófnő, franciásan ropogtatva az r-eket.

1. A magyarországi franciaoktatás, a (korántsem lebecsülendő) franciaországi és belgiumi magyaroktatás, továbbá az e területen működő fordítók, tolmácsok, nyelvészek mindennapos tapasztalata, hogy a jelenleg széles körben használatos Eckhardt-szótár (ECKHARDT SÁNDOR, Magyar—Francia Szótár. Akadémiai Kiadó, Bp., 1958.; Francia—Magyar Szótár. Akadémiai Kiadó, Bp., 1960.) felett bizony eljárt az idő. Aligha kell különösebben indokolni, hogy a monumentális mű e g y e t e m e s é r t é k k é n t került szellemi köztulajdonunkba. Az évtizedek óta gyakorlatilag változatlan — kizárólag függelékekkel bővített — kiadásokban megjelentetett Eckhardt-szótár azonban századunk közepéhez szól: címszóállománya és szerkesztési alapkoncepciója nem felel meg a mai igényeknek.

Az elmúlt évtizedek minden jelentős magyar—francia kontrasztív nyelvészeti és fordítói tanácskozásán szóba került a szótár ügye. A hivatásos szótárhasználók körét alkotó szakemberek, magyarok és franciák egyaránt, jelezték az Eckhardt-szótár (szükség-szerű, de az évek múlásával egyre fájóbb) fogyatékoságait, ellentmondásait, mindazokat a gyötrő és már-már feloldhatatlan nehézségeket, amelyekkel különösen a magyarról franciára fordítók manapság szembesülni kényszerülnek.

A kilencvenes évek elejére halaszthatatlanul sürgetővé vált egy olyan új magyar—francia / francia—magyar szótár elkészítése számítógépes támogatással, amely messzemenően ki tudja elégíteni a mai szükségleteket; tehát: kellően tükrözi a jelenkor tényleges nyelvhasználatát, a legkorszerűbb nyelvészeti irányzatokat és lexikográfiai eljárásokat.

A magyarországi nyelvész körökben is jól ismert JEAN PERROT-nak, az MTA tiszteleti tagjának kezdeményezésére 1991-ben végre beindultak az új magyar—francia / francia—magyar szótár munkálatai. A francia—magyar szótári rész PALFY MIKLÓS irányításával Szegeden, a József Attila Tudományegyetem Francia Nyelvi és Irodalmi Tanácskén készül, magyar nyelvi közegben. A magyar—francia szótári rész szervezeti kereteit a Paris III — Sorbonne Nouvelle Egyetemen működő Hungarológiai Központ biztosítja. A szótár az ezredforduló táján, várhatóan az Akadémiai Kiadó és méltó franciaországi párja, a Le Robert kiadó együttes gondozásában jelenik majd meg.

Az alábbiakban kizárólag a magyar—francia szótár Párizsban, francia nyelvi közegben folyó munkálatait ismertetem, és a kétnyelvű szótárak írása során felmerülő általános problémák közül is kiemelek néhányat.

Perrot professzor felkérését örömmel fogadva a párizsi finnugor tanszék tanáraként fogtam hozzá 1991 őszén egy lexikográfiai munkaközösség létrehozásához. Azóta folyamatosan irányítom a párizsi szótári munkálatokat.

Két teljes év a módszertani elvek kimunkálásával, mintaszócikkek megtervezésével telt el. 1993-ban lezárult az előszerkesztés fázisa és megkezdődhetett a szótár írása. Elképzeléseink szerint a szótár mintegy 50 000 önálló szócikket és elényező számú utaló szócikket tartalmaz majd. Az érdemi munka beindulása óta a teljes szótári anyagnak mintegy a fele (beszámolóink készítésekor [1996-ban] megközelítőleg 27 000 szócikk) immár számítógépre került és a munkálatok lezárásához, a jelenlegi ütemet tartva még körülbelül három-négy évre van szükség.

Hiba lenne tagadni, a kezdetek kezdetén összeállított „Szerkesztési útmutatóban” (Protocole de rédaction) ünnepélyesen lefektetett, akkor szigorúnak vélt elvek, tételek egyike-másika ma már nem állja meg a helyét: a nyomasztó mennyiségű nyelvi anyaggal birkózva, a lexikográfiai szakirodalommal való alaposabb megismerkedés nyomán folyamatosan gazdagodtak az elkészítendő szótárral kapcsolatos nézeteink. A szótárkészítés nem csupán adatok elrendezése, összegereblyézése. KISS JENŐ a közelmúltban emlékeztetett arra, hogy: „...a szótárírás mindig föltételez valamely koncepciót, elképzelést arról, hogy mit, miért és hogyan foglaljunk szótárba. Ez azonban nem mindig fejeződik ki explicit módon...” (KISS JENŐ, Észrevételek a hazai regionális lexikográfiairól: MNy. 1995: 177). Nem keveset köszönhetünk azoknak a rendszeres konzultációknak, amelyeket az Akadémiai Kiadó franciául is kiválóan tudó lexikográfusaival, ZIGÁNYI JUDIT főszerkesztővel és munkatársával, KISS LÁSZLÓVAL folytattunk és folytatunk. Tekintettel a várható magyar—francia közös kiadásra, nem elhanyagolható szempont ennek a Franciaországban készülő szótárnak az összhangba hozása a lexikográfia magyarországi fejlődésével, eredményeivel, a megfelelő szótárszerkesztési hagyományokkal.

Nyelvi-tartalmi vonatkozásban vállalkozásunk nincs előzmények nélkül: a legkorszerűbb szótári anyag is többnyire a múltból építkezik. A szócikkek előállításának tech-

nikája szempontjából viszont gyakorlatilag járatlan úton haladunk. A szócikkek szerkesztése ugyanis IBM-kompatibilis mikroszámítógépek képernyőjén zajlik. De a szigorú szerkesztési fegyelmet követelő szótárszerkesztő program-együttesünk (WRITER STATION, PAT) nemcsak a szócikkeknek az adatbázisba történő kényelmes bevételét biztosítja; a rendszer folyamatosan szolgáltatja mindazokat az információkat is, amelyekre a szerkesztőknek a munka során szükségük lehet. Ezen túlmenően forrásul szolgálhat mind a hagyományos, mind az elektronikus verzióknak, továbbá lehetővé teszi a már elkészült avagy készülöben lévő szócikkek, az egymásba ágyazódó szerkezeti elemek gyors és hatékony áttekintését, menet közbeni javítását, aktualizálását, az adatok megbízható tárolását, az azonosított és kódolt elemi szótári egységek tetszőleges csoportosítását, átrendezését, visszakeresését.

Az informatikának a szótárszerkesztésben betöltött szerepére, a rugalmas szövegkezelési lehetőségekre, az elektronikus változat már most folyó előkészítésére és várható előnyeire nem kívánok a továbbiakban kitérni. Az idevágó kérdéskörrel, az egy- és kétnyelvű szótárak számítógépes, adatbankszerű megvalósításával, a CD-ROM formátumban való megjelentetés biztató perspektíváival informatikusunk, PAJZS JÚLIA több alapvető fontosságú tanulmányában foglalkozott (vö. pl. Számítógép és lexikográfia. *Linguistica, Series A.*, 4., MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp., 1990.).

Szótárunk annak figyelembevételével készül, hogy magyar és francia anyanyelvűek számára egyaránt használható legyen. A jelen körülmények között ugyanis nincs módunk arra, hogy külön kötetben szóljunk a franciára fordító magyarokhoz és a magyar nyelv megértésén fáradozó francia anyanyelvűekhez. A lexikográfusnak így tudomásul kell vennie: ha valóban egyforma érvénnyel akar fordulni egyidejűleg mindenkire, nem fényezés, ha egy-egy nyelvi adat a szótárhasználók egy meghatározott része szempontjából fölöslegesen kerül be a szótárba, és az is megeshet, hogy a másik használói csoport esetleg hiányolni fog a szótárból bizonyos információkat. Átgondolt szerkesztéssel biztosítható, hogy a különböző célzatú, egyfelől hiányos, másfelől redundáns adatok jól megférjenek egymással.

2. Végérvényesen le kellett mondanunk az Eckhardt-féle extenzív szótárírási gyakorlatról, amely a szókészlet teljességre törekvő számbavételén és a szakszótárak összegezésén alapult. Az Eckhardt-szótárhoz viszonyítva jelentős mértékben csökkenni fog a magyar—francia szótár címszóállománya; véleményünk szerint ugyanis gondos mérlegelést igényel annak eldöntése, hogy a szókészlet mely elemei kerülhetnek egy kétnyelvű szótárba. Olyan általános szótárt tervezünk, amely terjedelmét tekintve a jelenlegi középszótár és a nagyszótár között foglal majd helyet.

Több tekintetben, így a címszavak kiválasztásánál, a szófaji megjelölésnél, az értelmezéseknél figyelembe vesszük, és ahol csak lehet, követjük az elsődleges és viszonyító forrásul használt, 1972-ben megjelent ÉKsz. adatait. Az értelmező szótár sajnos igen kevés — és gyakran elavult — példával szemlélteti a címszóállományt. Sok tanulságot meríthetünk azonban az Akadémiai Kiadó elmúlt években közzétett kétnyelvű szótárai-ból; így nagy haszonnal lapozgatjuk a MAGAY TAMÁS és KISS LÁSZLÓ által szerkesztett Magyar—Angol Zsebszótárt (Akadémiai Kiadó—Scriptum Kft, Budapest—Szeged, 1991.).

Az ÉKsz., az ÉrtSz., a Képes diákszótár, a Helyesírási kézisztótár, a különböző — meglehetősen eltérő színvonalú — szaknyelvi kiadványok, lexikonok révén hozzávetőleges ismereteink ugyan vannak az elmúlt évtizedek szókészletbeli fejlődéséről, szavak születéséről, visszaszorulásáról, ám ez semmit nem változtat a lényegen: rengeteg szó és jelentés szótározása maradt el.

Számítógépes adatbázisunk a kereskedelmi forgalomban lévő szótáraknál pontosabban képet ad a ma használatos magyar nyelvről. A WORD CRUNCHER nevű rugalmas lekérdező program naprakészen tájékoztat a szavak tényleges előfordulásáról. A Nyelvtudományi Intézettel közösen kialakított korpusz alapján képet kaphatunk a mai magyar nyelv szó- és kifejezőkészletéről, neologizmusokról, szójelentések átértékelődéséről, a köznyelv átrétegződéséről. A korpusz gerincét mindenekelőtt három műfaj (az elmúlt harminc-negyven év szépprózai termése, tudományos, ismeretterjesztő és népszerűítő kiadványok anyaga, a rendszerváltás óta eltelt időszak újságnyelve) alkotja. Az adatbázis megfelelő méretű szövegekörnyezetei segítenek a szavak jelentésbeli és főhasználásbeli gazdagságának a feltárásában. Külön lista tájékoztat arról, hogy az egyes szóalakok hány műben, illetve szövegben találhatók meg, mégpedig csökkenő gyakorisági sorrendben.

A szótár nyersanyaga (beleértve a számítógépes korpuszon felhalmozott szövegeket) kizárólag nyomtatásban megjelent művekből, munkákból származik, de a gyűjtés során meghatározó szerep jut a szótárkészítő saját anyanyelvi tudatának, élményeinek.

Egy szótár címszóállományának a kialakítását, módosítását a természetes nyelvfejlődés figyelembevétele mellett az a szándék is indokolhatja, hogy egyes nyelvi zónák szó- és kifejezésanyaga hangsúlyozottan kapjon helyet a műben.

A mai nyelvállapot rögzítésekor fokozottan vesszük figyelembe a magyarországi társadalmi, politikai és gazdasági élet nyelvezetét. Nem foglalkozhatunk viszont a kérszerű nyelvi jelenségekkel, divatszavakkal (ki tudja megmondani: az *átvilágítás*, *ejtőernyős*, *csúsztatás* típusú manapság fölkapott szavak, jelentések beépülnek-e valaha a nyelvi normába?). Az új szavakat, szójelentéseket általában csak akkor tekintjük szótárazhatónak, ha a korpusz alapján több évre visszamenően igazolást nyernek; módszereken kirostáljuk a köznyelvet megterhelő erőltetett névszói összetételeket. Az elavulóban lévő szavakra, népies kifejezésekre, a szaknyelvi szókincsre csak korlátozott mértékben lehetünk tekintettel.

Ugyanakkor gondot kell fordítani a középiskolákban és a felsőoktatásban, a nyelvórákon és tananyagokban használatos kifejezések szisztematikus felvételére. Nem hagyhatók figyelmen kívül az ún. idegen szavak, különös tekintettel arra, hogy jelentésük, írás- és ejtésmódjuk esetenként kiszámíthatatlan, az ekvivalensek pedig francia szempontból nem idegen szavak: műveltségyszavak. Hasonlóképpen törekszünk a köznyelvben úton-útfélen előforduló és viszonylagosan meggyökeresedett argónyelvi elemek regisztrálására, így számos, eddig nyelvi tabunak számító, durva kifejezés, szitok- és szeméremszó némileg korlátozott szótározására. A kétnyelvű szótár is bizonyos tekintetben színtere a normatív szabályozásnak. De egy konkrét nyelvi tény csak azért ne kerüljön a szótárba, mert szalonképes; mindenkor az elterjedtség kritériumát tartjuk szem előtt.

A címszóanyag szigorú betűrendben kerül a szótárba. A homonimák megkülönböztetése a címszó előtt elhelyezett számmal történik. Az olyan szavakat, amelyek kizárólag szókapcsolatokban élnek, címszóként közöljük, és használatukat ekvivalens nélkül, releváns példákban mutatjuk be. Többtagú kifejezés címszóként nem szerepel a szótárban; kivételt képeznek az *agyonzabálja magát* típusú igék. A határozószókat általában a megfelelő melléknév szócikkében helyezük el.

Alapvető törekvésünk: a használó minimális keresés után találjon kérdésére határozott választ a szótárban. Amint fentebb már említettük, igen mérsékeltén élünk az utalás lehetőségével. A valóban veszély nélkül felcserélhető szavakat persze csak egy helyen értelmezzük, ilyenkor a másik szó betűrendi helyén kizárólag utalást találunk.

Az igekötők, az önálló szóként nem élő szóösszetételi előtagok, a képzők, a ragok nem kerülnek a szótár törzsanyagába. Elképzeléseink szerint a grammatikai morfémák

jelentéséről, továbbá a legfontosabb ige- és névszórágózási típusokról a szótár végén táblázatok nyújtanak majd áttekintést (közismert, hogy a toldalékolás, a viszonyragok helyes alkalmazása mennyi fejtörést okoz a magyarul tanuló külföldieknek). A szótári résztől elkülönítve nyelvi illetan kialakítását is tervezzük (a Robert—Collins angol—francia szótárak „language in use / grammaire active”-nak nevezik az effajta — pedagógiai szempontból különösen hasznos — összefoglalókat); itt a leglényegesebb beszédaktusok, levélminták, köszönési és megszólítási módok, apróhirdetés-modellek stb. kapnának helyet. Nem soroljuk a címszók közé a tulajdonneveket és a közmondásokat; mindezek, sőt a mozaikszók és a közkeletű rövidítések is függelékbe kerülnek.

3. Az eddig elmondottakból kiderült: szerkesztési elveink egy részében nem térünk el az általános szótárirói gyakorlattól. A készülő szótár újszerűségét a legszembevetőbben talán a szócikkek belső felépítése, szerkesztettsége mutatja majd.

Egy szótár szócikkeinek sajátos belvilága, logikája van. A szócikkek működtetéséhez, a szavak különböző jelentéseinek következetes szótári prezentálásához elengedhetetlen a bizonyos mértékű tagolás. A szemantikai osztályok és alosztályok létrehozása a szótári munkának semmiképpen nem a legszilárdabb alapokon nyugvó része. A tartópillérek elhelyezése, a szócikkekben megjelenő szemantikai információk, a jelentések csoportosítása, kifejtése nemritkán az esetlegesség érzését hagyja a szótárszerkesztőben. A jelenség arra utal, hogy a legmintaszerűbb szócikk sem más, mint a lehetséges változatok egyike.

A szócikkek felépítésében — kétnyelvű szótárról lévén szó — nem lehet kizárólagos rendező elv a forrásnyelvi lexikográfiai munkák jelentéscsoportosítása. A szótár mikrostruktúráját, az önálló jelentések és a jelentésárnyalatok világos elkülönítését a célnyelv szemantikai jellemzőire is ügyelve kell megszerkeszteni. Az itt következő példák jól illusztrálják, hogy az egyes szójelentések elhatárolása jelentős mértékben módosulhat az egynyelvű forrásmunkák, esetünkben az ÉrtSz.-hoz képest:

	ÉrtSz.		magyar—francia szótár
<i>ária</i>	<i>dalmű részlete</i>	⇒	1. (<i>opera</i>) „air”
		⇒	2. (<i>oratórium</i>) „aria”
<i>autóbuszvezető</i>	<i>autóbusz vezetésére alkalmas gépkocsivezető</i>	⇒	1. (<i>városi</i>) „machiniste”; „conducteur de bus”
		⇒	2. (<i>vidéki</i>) „chauffeur de car”
<i>angóra</i>	1. <i>angóragyapjú</i> 2. <i>angórafonal</i> 3. <i>angóranyúl</i> 4. <i>angóramacska</i>	⇒	„angora”
<i>baba</i>	1. <i>játékbaba</i> 2. <i>csecsemő; kisbaba</i> 3. <i>szerelmes; szerető</i> 4. <i>tekebáb</i> 5. <i>földbaba</i> 6. <i>csomó; zsúp</i> 7. <i>gombolyag fonalból</i> 8. <i>bak</i> 9. <i>próbababa</i>	⇒	1. (<i>játékszer</i>) „poupée” 2. (<i>csecsemő</i>) „bébé” 3. (<i>szerető</i>) „chéri, -e”

A magyar címszavak egyes jelentéseit szótárunkban arab számjegyek különítik el egymástól. Amikor egy szócikken belül szófajváltásra akarjuk felhívni a figyelmet, a tagolást római számok jelzik. Ha egy kifejezésnek több élesen elhatárolható jelentése is van, ezeket a), b), stb. betűjellel látjuk el.

A címszót a szócikken belül a tilde helyettesíti, de csak akkor, ha a szóban hangváltozás nem történt. Ha például a címszó szóvégi magánhangzója valamely toldalék előtt megnyúlik, a szótári hagyományoktól eltérően a tildére nem próbálunk ékezetet tenni, hanem — didaktikai megfontolásból — kiírjuk a teljes toldalékos alakot. Ugyanígy járunk el minden olyan helyzetben, amikor a toldalék nem a címszóként szereplő szóalakhoz, hanem a szónak egy másik töváltozatához kapcsolódik.

A jelentések sorrendjének megállapításában a gyakoriság és a szemantikai-logikai szempont a meghatározó. A szaknyelvi jelentéseket, ha csak lehetséges, a köznyelvi jelentéseket követően vesszük fel a szócikkekbe. Az ekvivalensek regisztrálásakor — igaz, csak jelzésszerűen — figyelemmel vagyunk a francia nyelv bizonyos területi változataira is, mindenekelőtt a belgiumi, a svájci és a kanadai sajátosságokra.

A jelentésfeltárást segítő rövid magyar nyelvű információk legfőképpen a magyar használó számára könnyítik meg a szükséges francia szó kiválasztását:

<i>bömböl (oroszlán)</i>	⇒	„rugir”
<i>(tenger; vihar)</i>	⇒	„mugir”
<i>ej (bosszúság)</i>	⇒	„mais enfin”
<i>(meglepetés)</i>	⇒	„oh”
<i>(vágyakozás)</i>	⇒	„ah”, stb.

Bizonyos esetekben francia nyelvű értelmezésre is szükség lehet a francia ekvivalens jelentésének azonosításához, használati szabályainak a megértéséhez:

<i>cipőtalp</i>	⇒	„semelle (<i>de chaussure</i>)”
<i>elhajózik vmi előtt</i>	⇒	„longer qc (<i>en bateau</i>)” stb.

A zárójelben megadott magyar, ill. francia nyelvű magyarázat (*indication sémantique*) csak annyi információt közöl, amennyi az adott jelentés körülhatárolásához, az egyértelmű megkülönböztetéshez okvetlenül szükséges.

Oktatóként rendszeresen tapasztalom: a magyarról franciára fordított szövegek a nyelvtudás magasabb szintjein is hemzsegnek a szóhasználati és stilisztikai tévedésektől. A szótárak differenciálatlanul megadott, stilisztikailag nem egyező idegen nyelvi megfelelői mulatságos vagy bosszantó, nem egy esetben durva félrefordításokhoz vezethetnek.

Kétségtelen tény, hogy a stílusminősítés a szótári munka talán legingoványosabb területe. A tüzetes stílusvizsgálat természetesen nem lehet feladatunk, de a szótárhasználó dolgának megkönnyítése érdekében rá kell mutatnunk a szavaknak és kifejezéseknek a különféle stílusrétegekhez való tartozására. A köznyelvi használatot jelöletlenül hagyjuk. Ellenben az eddigieknél pontosabban kell jelölnünk a köznyelvitől eltérő használati szinteket: *bizalmas (fam)*, *választékos (soutenu)*, *irodalmi (litt)* stb. Célszerű utalni egy-egy szó hangulati jellegére is: *tréfás (plaisant)*, *pejoratív (péj)*, *gúnyos (iron)* stb. Nagy gondot fordítunk a magyar címszó és a francia ekvivalensek stiláris azonosságára, hangulati egyezésére. A felvett nyelvi anyag stílusértékének megítélésében — ha lehetséges — kiindulópontként francia részről a Petit Robert-re, magyar részről az ÉKsz.-re támasz-

Nem mindig tűntetik fel, mely ismereti terület, tudományág illetékességi köréhez tartozik az adott szó. A szavak használatának szakmai, fogalmi körét csak akkor jelezzük, ha sajátos színezetük, stílusértékük van. A szakmai, fogalmi köröket az értelmező szótár alapján határozzuk meg. Megemlíteném, hogy az ÉrtSz. jelelési szisztemája egyszerű-egyszer nehezen követhető. Francia anyanyelvű kollegáink hívták fel például figyelmünket a Biologie-Anatomie Orvostudomány megkülönböztetés parhuzamos alkalmazásának problémájára.

A nyelv szokásjelzőnek állandó változása a stílus-hangulati értékek és használati körök módosulását is jelenti. A szóhasználati módosítások tekintetében rendszeresen — és szükségszerűen — eltérünk az értelmező szótár adataitól: mint minden szótári információ esetében, végső soron itt is a biztos anyanyelvi tudat a meghatározó.

Az alkalmazási körök, jelentés- és stílusárnyalatok jelzése mellett, a helyes használatához elengedhetetlen, hogy bizonyos nyelvtani útbaigazításokat is iktassunk szócikkünkbe.

Magyar oldalon mindig jelezzük az igék tárgyatlan, tárgyias voltát vagy uralkodóan tárgyatlan, tárgyias voltát, a kötelező vonzatokat. Ha indokolt, a címszó és a szófaj között szükséges zárójelben feltüntetjük a helyes kiejtést: [eggy], [ju], [cse] stb. A szótárban szereplő minden egyes francia főnévi ekvivalens mellett kötelező ervennyel megjelenik annak grammatikai neme, a mellénevek nőnemű alakja, és ha szükséges, példák segítségével jelezzük a rendhagyó többes számú alakokat. Francia oldalon is említést teszünk a szintaktikai kötétségekről:

<i>uralkodik v intr</i>	1. - VKIRE „dénoncer qn”; „cafarde qn”
	2. - VMIRÖL „révéler qc”; „trahir qc”
<i>bábkodik v intr</i>	1. - VKI UTAN ⇒ „se languir de qn”
	2. - VMIN ⇒ „s'affliger de qc”; „être affligé par qc”

Egy kényelvű szótárnak persze nem lehet feladata, hogy az érintett grammatikai rendszerek egészéről tájékoztasson. Adhat némi eligazítást a szóképzési elemek helyes használatáról, szemantikai és szintaktikai jellemzőiről, elsődleges funkciója mégis az, hogy tipikus fordítási nehézségek megoldásához nyújtson segítséget.

Az Eckhardt-szótártól eltérően kerüljük a rokon értelmű szavak értelmetlen halmozását, hiszen nyilvánvaló, hogy a jelentéstartományok csak részlegesen esnek egybe: két, lényegében azonos értékű szó között stílusbeli és szókapcsolatbeli eltérések is lehetségesek. A (*bata* ⇒) „bête”, „idiot”, „imbécile”, „stupide” stb. francia szinonimasornak nincs semleges tagja: igaz, valamennyi negatív értékelést fejez ki. A különbség mindenképp az értekelés határfokában, lendületében rejlik. A tartalmi árnyalatokon túl arra is felhívhatunk, hogy a szinonimasor tagjai más szövegekörnyezetben használatosak, nem feltétlenül ugyanazokkal a szavakkal kapcsolódnak tipikusan:

<i>nem is olyan buta</i>	⇒ „il n'est pas si bête”
<i>ne légy buta!</i>	⇒ „ne sois pas stupide!”
<i>buta fejjel azt mondtam, hogy</i>	⇒ „et moi comme un idiot, j'ai dit que”
<i>bután viselkedik</i>	⇒ „se conduire comme un imbécile” stb.

Az Eckhardt-szótárban rendszertelen a jelentéstagolás, szörványos a jelentésmegkülönböztetés; a használó gyakorta képtelen választani az ömlesztve megadott jelentések között. A sokszor alkalmi megfelelések nem adnak általánosítható útbaigazítást a gyakori szókapcsolatok pontos fordításához. Az iménti kiragadott példa is világosan mutatja: hiá-

ba találjuk meg a keresett szót a szótárban, ha utána nem tudjuk helyesen alkalmazni. A kétnyelvű szótárakra is vonatkozik a Kosztolányi-törvényként emlegetett alapkövetelmény, mely szerint az olvasót egy pillanatig sem szabad homályban, bizonytalanságban hagyni.

A fentiekből logikusan következik: a kétnyelvű szótárak egyik legfontosabb feladata, hogy az ekvivalensek, a nyelvi variánsok közötti választásra nevelje az idegen nyelvet jól-rosszul tudó szótárhasználót. Hiszen tudjuk: a lexikai hibák nem kis része a szinonimák helytelen kiválasztására vezethető vissza.

A használati szabályok hiteles leírásának egyik legmegfelelőbb eszköze a kontextus. A szavak igazi tartalma többnyire csak a nyelvhasználat természetes közegében válik világossá, értelmezhetővé. A címszó felhasználásával létrejövő jellegzetes szerkezetek, a tágabb és szorosabb értelemben vett elevenen élő, állandósult szókapcsolatok feltárása elsődleges szótárírói feladat. A szótáríróknak azt is el kell mondania, legalább megközelítőleg, hogy mi mihez kapcsolódik az anyanyelvi beszélő tudatában.

A szavak több-kevesebb gyakorisággal jelennek meg egymás mellett. A szótárba persze elsősorban nem az alkalomszerű, szabad szókapcsolatok kerülnek, hanem azok az összeforrottság különböző fokán álló (lazább vagy kötöttebb) állandósult, társadalmi érvényű struktúrák, amelyek előre gyártott elemként állnak mozgósításra készen az anyanyelvi beszélő tudatában:

— *bankjegy* ⇒ „billet de banque”

száforintos/százas ⇒ „billet de cent (forints)”

bankjegyeket bocsát ki ⇒ „émettre des billets de banque”

a sérült bankjegyeket kivonják a forgalomból ⇒ „les billets abîmés sont retirés de la circulation”

— *benyomás* ⇒ „impression”, „sentiment”

kedvező/kedvezőtlen ~ ⇒ „impression favorable/défavorable”

az a benyomásom, hogy ⇒ „j'ai l'impression / le sentiment que”

olyan benyomást kelt, mintha ⇒ „il donne l'impression de + inf” stb.

Mindemellett úgy gondoljuk, mértéktartóan kell eljárni a jelentések szemléltetésében. Példákkal mindenekelőtt a legfontosabb köznyelvi szavakat és szójelentéseket, továbbá a kontrasztív szempontból indokolható, az eltérő nyelvtani rendszerből és szemléletből, szóképzési sajátosságokból fakadó idioszinkretikus alakokat kell illusztrálnunk. Ebben a tekintetben sem követjük az Eckhardt-szótár nagyvonalúságát, már-már öncélú túlírtóságát. Az Eckhardt-szótár példáinak nem elhanyagolható része — érzésünk szerint — a mindenáron való visszafordítás igyekezetét mutatja. A kuriózumokra való figyelés helyett igyekszünk az adott nyelvi közlés konkrét szituációban való alkalmazhatóságára, jellegzetes, termékeny használati mintaként szolgáló, didaktikailag is alátámasztható példák felvételére koncentrálni.

A szótárírás gyakorlata a címszóval létrejövő szókapcsolatokat különböző módon kezeli. Nem tartjuk magunkat ahhoz a gyakran alkalmazott elvhez, amelynek értelmében a szókapcsolatok a kétnyelvű szótárakban csak egyszer kaphatnak fordítást. Való igaz, számítunk a szótárforgató bizonyos fokú grammatikai műveltségére. Tapasztalataink szerint mégsem várható el a használótól, hogy szemantikai elemzéssel állapítsa meg, melyik az adott szókapcsolat vezérszava, legmarkánsabb eleme. Praktikusabbnak látszik tehát — éppen a szótárhasználó igényeiből kiindulva — ha szükség esetén, két vagy akár több helyen szerepeltetjük a legfontosabb köznyelvi fordulatokat.

Az intenzív értékelést kifejező állandósult jelzői szókapcsolatok megszerkesztése például szinte lehetetlen feladat a nyelvet tanuló számára: *testi-lelki jó barát* ⇒ „ami intime” | *megrögzött alkoholista* ⇒ „alcoolique invétéré” | *esküdt ellenség* ⇒ „ennemi juré” | *cégéres gazember* ⇒ „fieffé coquin” stb. Az ilyen kifejezéseknek helyük van nemcsak a szemléletes stílushatású értékelő jelzői komponensnél, hanem a jelzett alapszónál is (vö. pl. I. A. MEL'CUK—A. CLAS—A. POLGUERE, Introduction à la lexicologie explicative et combinatoire. Duculot, Louvain-la-Neuve, 1995.).

A szókészlet számbavételekor érdeklődésünk homlokterében állnak az idiomatikus kifejezések. Az állandósult szókapcsolatok, szólások, szóláshasonlatok többnyire elkülönült jelentésegységként épülnek bele a szócikkekbe. A szótár frazeológiai anyagának kialakításánál jól hasznosítjuk BÁRDOSI VILMOS nemrégiben megjelent szólásgyűjteményét (De fil en aiguille. 1000 francia szólás és magyar megfelelője. Tematikus szólásszótár és gyakorlókönyv. ELTE BTK, 1995.) és tegyük hozzá: annak rendkívüli igénnyel megírt előszavát.

4. Szótárunk szerkesztése során a szavak és a velük alkotott közkeletű szókapcsolatok feldolgozásának legfontosabb momentuma a francia nyelvű megfelelők számbavétele. A szótáríró számára az a legáltalánosabb fordítási helyzet, amikor nem talál közvetlen és egyértelmű szimmetriát a két vizsgált nyelv között. Minimális idegen nyelvi tapasztalat birtokában is belátható, hogy egy adott szónak és idegen nyelvű megfelelőjének a jelentése csak részben egyezik (konvergencia-tartomány), másrésztől viszont különbözik (divergencia-tartomány).

Szótárkészítési alapigazság, hogy a párhuzamba állított forrásnyelvi és a célnyelvi rendszer, sem az elemek számát, sem ezek elrendezését, illetve működési és kapcsolódási szabályait illetően nem azonos. A rendszerbeli és szemléleti különbségek, az egyik nyelvben meglévő és a másik nyelvből hiányzó grammatikai kategóriák (nemek, prepozíció, komplex igeidőrendszer stb. a franciában; névutó, igekötő, névszói viszonyragozás stb. a magyarban) alapvetően befolyásolják a fordítás folyamatát. A szótáríró a legfinomabb árnyalatokat is igyekszik kifejtetni, ha szükséges, összetett kategóriaváltások útján; íme néhány példa az *át* igekötő francia megfeleltetésére:

— <i>ázik</i>	⇒	„tremper”
<i>átázott a cipője</i>	⇒	„ses chaussures ont pris l'eau”
— <i>átél</i>	⇒	„vivre”
<i>nehéz időket élt át</i>	⇒	„il a traversé des périodes difficiles”
— <i>fut</i>	⇒	„courir”
<i>átfut az udvaron</i>	⇒	„traverser la cour en courant” stb.

Az itt következő változatos forrásnyelvi struktúrák pedig mind a *de* prepozíció segítségével fordítandók franciára: *egy pohár víz* ⇒ „un verre d'eau” | *a bécsi gyors* ⇒ „l'express de Vienne” | *éjszaka ment el* ⇒ „il est parti de nuit” | *harminc éves vagyok* ⇒ „je suis âgé de trente ans” stb.

A nagyszámú eltérés ellenére, még az egymástól genetikailag és tipológiailag távol eső nyelvek között is találunk azonos elrendezésű, azonos szabályok szerint működő és kapcsolódó elemeket. A forrásnyelv és a célnyelv lexikai egységei és grammatikai struktúrái között lehetséges a közvetlen ekvivalencia. A közvetlen lexikai ekvivalencia kategóriájába tartoznak a tulajdonnevek, a számnevek és a szakszók jelentős része.

A metaforák rendszere, láncolata is gyakran mutat meglepő hasonlóságot a nyelvek között. A „folyadék”-metaforasor például jellegzetes tartozéka mind a magyar, mind

erzélemabrázolásnak. A „folyékonyság” képzetéhez kapcsolódóan olyan kifejezések, mint: *forr a mérge* ⇒ „bouillir de colère”; *egy cseppnyi... sem* ⇒ „une goutte de...”; *úszik a boldogságban* ⇒ „nager dans le bonheur”; *megrészegül örömtől* ⇒ „être ivre de joie”; stb. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a felsorolt kifejezésekben a magyar és francia nyelv nagyon hasonlóan modellálja a valóságot. Az egyik nyelvből a másikba való átlépés itt gyakorlatilag problémamentes.

A fordítói helyzetek jelentős részében valamely tárgy, jelenség leírására a célnyelvben kevesebb avagy több, ráadásul különböző fajta nyelvi eszköz áll rendelkezésre, a szótárírónak kell mérlegelnie ezek megfeleltethetőségét, tényleges ekvivalencia-fokaikat.

A legtermészetesebb jelenség, hogy a forrásnyelv két vagy több szavának egy-egy jelentése a célnyelvben azonos szóval kifejezhető: *fenntartás/rezervátum/tartalék* ⇒ „réserve”, *küldetés/kiküldetés/misszió* ⇒ „mission” stb., illetve, hogy a forrásnyelv egy szavának különböző jelentései a célnyelvben eltérő szavakkal jutnak kifejezésre (mondanunk sem kell: az anyanyelvi beszélő nyelvérzéke nem feltétlenül érzi az adott szót pontosan a szónak: *egészséges (nem beteg)* ⇒ „en bonne santé”, „en forme”, „bien portant”; *egészséges (gyógyult)* ⇒ „guéri”, „rétabli”; *egészséges (jót tesz az egészségnek)* ⇒ „salutaire, bon pour la santé” | *egészségügyi dolgozó* ⇒ „membre d’une profession de santé”; *egészségügyi okokból* ⇒ „par mesure d’hygiène”; *egészségügyi betét* ⇒ „serviette hygiénique”; stb.

A szótári fordítás lexikai, grammatikai és kulturális művelet. Struktúraváltás eltérő szerkezetek, társadalmi, politikai, művelődéstörténeti hagyományok, civilizációs kulcsfogalmak között. A struktúraváltás pontos folyamatát a célnyelv eszköztára, szerkezetek felépítése határozza meg.

Agglutináló természetéből következően a magyar nyelv alapvetően tömörítő jellegű. Az *alulnézetből* ⇒ „vu de dessous”, *állítólag* ⇒ „il paraît que”, *aznapi* ⇒ „de ce jour-là” stb. típusú formák fordításakor újra és újra meggyőződhetünk arról, hogy az indoeurópai nyelvek családjába tartozó francia jellegzetesen analitikus módon igyekszik kifejezni magát. Jól tudjuk, hogy a francia nyelv a magyarnál elvontabban gondolkodik és nem magát a cselekvést-történetet, inkább annak eredményét szereti megfogalmazni: *befagyott az ablak* ⇒ „la vitre est couverte de givre/glace”, *bekerül a szótárba* ⇒ „apparaître/figurer dans le dictionnaire”, *beleizzadt az ingébe* ⇒ „sa chemise est trempée de sueur” stb.

Ismert tény az is, hogy a magyar nyelv képzőrendszere, a rendkívül gazdag igekötőrendszer igen finom árnyalatok érzékeltetésére képes. A magyar ige sokrétű jelentést képes magába olvasztani; a francia nyelvre való fordítás felbontást igényel: *elfenekel* ⇒ „donner la fessée à qn”, *elgáncsol* ⇒ „faire un croche-pied à qn”, *elgépiesedik* ⇒ „devenir mécanique” stb.

Az ekvivalens nélküli lexikai elemek szótárazásakor, tehát minden olyan esetben amikor egy tárgynak vagy jelenségnek, kifejezni kívánt valóságszeletnek nincs általánosan ismert vagy elfogadott megnevezése a célnyelvben, azt a szótárírónak kell megfogalmaznia, megalkotnia az adott tárgy, jelenség, valóságszelet ismerete alapján, többnyire valamilyen hasonló célnyelvi reáliával való megfeleltetés, viszonyítás útján. A nem fordítható nyelvi egységek kezelésére több lehetőség kínálkozik, de egyik megoldás sem igazán kielégítő.

Egy kétnyelvű szótárnak nem feladata, hogy a kor rendelkezésre álló ismeretanyagát, intézményrendszerét tagolja, tárgyalja. A csúcsos zárójelbe tett, lehetőség szerinti tömören és találóan megfogalmazott értelmezések, fordítást pótoló magyarázatok, nyelvészeten túlmutató kulturális, művelődéstörténeti jellegű hivatkozások megkerülhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy a fordítások helyes megértését segítsék. A fordítások mellett a szótárban szereplő hivatkozások is fontos szerepet játszanak a fordítások megértésében. A fordítások mellett a szótárban szereplő hivatkozások is fontos szerepet játszanak a fordítások megértésében.

⇒ <représentation par des enfants de la scène de la Nativité>, *bográcsgulyás* ⇒ <goulache en chaudron> stb.

A forrásnyelvi szó/kifejezés szemantikai elemzését és a célnyelvi szó, kifejezés megformálását, felépítését — magyar és francia anyanyelvű munkatársak — közösen végezzük. Nem törekedhetünk minden egyes széma maradéktalan visszaadására, de valamennyi címszó fordításakor fel kell tennünk a kérdést: sikerült-e legalább a leglényegesebb komponensek átültetése. (A német mintára keletkezett tükörszókhoz a magyar—német/német—francia szótárak bevonásával sem mindig sikerül korrekt megfelelőt találnunk.)

A lexikográfiai jellegű fordításra is érvényes a célnyelvi elfogadhatóság követelménye. A célnyelvi megfelelők csak a forrásnyelvi egység mögött álló lehetséges beszédhelyzetek, kommunikációs célok, a legkülönbözőbb pragmatikai tényezők figyelembevételével, az adott nyelvi rendszerben és kulturális közegben elfoglalt helyük, stílusértékük, a „lefedett” valóságvonatkozások szerint fogalmazhatók meg.

Fentebb már szövegtünk arról, hogy a szavak potenciális jelentése a nyelvhasználatban, kommunikációs helyzetekben aktualizálódik, ami nemegyszer a jelentésstruktúrák átrendeződésével, a szemák helyértékének megváltozásával, konnotációs elemek belépésével, gyengülésével vagy megerősődésével jár.

PETER MIHÁLYNAK egy néhány évvel ezelőtti példáját idézve: ha egy nőre metaforikus használatban azt mondjuk, hogy „macska”, az egyidejűleg utalhat (+) és (-) érzelmiértékelő jelentésmozgatra. A lexikográfus hozzáteszi: az adott helyzetnek megfelelően változik a célnyelvi megfelelő: *macska* (+) ⇒ „minou”, „petit chat” stb.; *macska* (-) ⇒ „tigresse”, „harpie” stb.

A szótárírásban nincsenek egyszer s mindenkorra érvényes receptek, maradnak el nem döntött kérdések. Másrészt viszont az is kétségtelen, hogy a látszólag esetleges fordítói döntések sorozatában objektív törvényszerűségek érvényesülnek: a célnyelv és forrásnyelv közötti szótári megfelelések bizonyos mértékig előre jelezhetők, rendszerezhetők. E kérdéskörre a franciaországi szakirodalomban a nyelvész-műfordító GEORGES KASSAI, a magyar szakfolyóiratokban pedig KLAUDY KINGA irányította a figyelmünket.

5. A munka megszervezésének praktikus kérdéseivel nincs terünk foglalkozni. Itt csak néhány lényeges mozzanatra hívnánk fel a figyelmet:

a) Elengedhetetlen az egységes szemlélet, a következetesség a címszavak, nyelvi adatok felvételében, jelölésében, társadalmi érvényük szerinti minősítésében, a mikrostruktúra kidolgozásánál.

b) A szótárírás feltételezi a vizsgált nyelvi és kulturális közösségek, továbbá az adott nyelvek tanítására vonatkozó nyelvészeti, didaktikai kérdések alapos ismeretét.

c) Munkánk valamennyi fázisában igyekszünk érvényesíteni a magyar és francia szótárhasználók eltérő szempontjait (kétarcú szótár készül Párizsban: szakítottunk az Eckhardt-szótár magyarközpontúságával).

d) Szótárunk hitele szempontjából természetesen meghatározó, hogy eleven, célnyelvi környezetben, franciaországi egyetemen készül.

Az új magyar—francia szótár nem egy lexikográfus (élet)műve lesz. Bármilyen magától értetődőnek tűnik, ki kell mondani: korszerű magyar—francia szótár kizárólag magyar és francia anyanyelvű nyelvészek, fordítók, tanárok, továbbá számítástechnikai szakemberek szoros, éveken át tartó, napi együttműködésével valósítható meg.

Utolsóként említjük, pedig az élre kívánkozna a szótár megalkotására szervezett közösség. Rögzítsük e helyütt név szerint a munkacsoport jelenlegi, kiváló felkészültségű és odaadóan tevékenykedő francia anyanyelvű (JOELLE DUFEUILLY, EMILIE MOLNOS,

JEAN-LÉON MULLER, CHANTAL PHILIPPE, DOMINIQUE RADANYI), ill. magyar anyanyelvû (ERÖSS VIKTÓRIA, MOLNÁR ANDREA, ZIMONYI PÉTER) tagjait. A munkatársi közösségel folytatott szüntelen és alkotó dialógus a várhatóan nyolc-tíz évig tartó szótárszerkesztés minden nehézségeért kárpótol. Bár még évek választanak el bennünket a munka befejezésétõl, már ma is látható, hogy a magyar szókészlet franciára történõ fordításának ügye talán nem fog elakadni a mű megjelenésével. Reményeink szerint a párizsi csapat (legalábbis egy része) a magyarországi nyelvi változások egyfajta obszervatóriumaként fennmarad, és a rendelkezésre álló számítógépes háttérrel igénybe véve a szótár állandó gondozójává válik: folyamatos adatgyűjtéssel, a szükségessé vált módosítások és bővítések elvégzésével, a nyelvi adatok naprakész tárolásával elõkészíti az újabb kiadásokat.

(A szótár jövõjének másik biztosítéka a kellõ anyagi, társadalmi megbecsülés, a rendszeres — forintra, frankra is átváltható — támogatás volna. E megkerülhetetlen kérdés tárgyalása túlzó ismertetésünk keretein.)

Ö s s z e f o g l a l v a :

a) A „nincs is igazán használható magyar—francia szótár” sajnálatos helyzetében a legszélesebb nagyközönség sürgeti joggal az új szótári mű megjelenését.

b) Minden szótárszerkesztõnek egyik fő gondja, hogyan egyezteti össze a viszonylagos teljesség követelményét a terjedelmi korlátokkal, miként érvényesíti egyidejûleg az olvashatóság nézõpontját a tudományosságával. Munkacsoportunk áttekinthetõ, könnyen kezelhetõ szótárt õhajt a nyelvtanulók, tanárok, fordítók és nyelvészek kezébe adni. Ugyanakkor a szótár készítése során a legmesszebbmenõig figyelembe vesszük a jövendõ használók számára elengedhetetlen nyelvidaktikai szempontokat: a szótár mindenekelõtt azoknak nyújtson segítséget, akik gyakorolni, használni vagy fejleszteni akarják nyelvtudásukat.

c) E cél érdekében olyan magyar—francia szótárt igyekszünk szerkeszteni, amely világos szócikktagolással, tömören és árnyaltan, egyértelmû fogalmakkal, grammatikai és civilizációs fogódzkodókkal, magyarázó szöveggörnyezetekkel segíti a jelentésfeltárást, a stílusértékek fölmerését, a szavak és az elevenen élõ szókapcsolatok fordítását, a tipikus felhasználási módok regisztrálását, értelmezését. Reményeink szerint a készülõ munka gondosan kiválasztott, hiteles és természetes nyelvi anyagával, áttekinthetõ utasításával nélkülözhetetlen segédeszköze lesz a magyar és francia kultúra közvetítésének, hozzájárul a nyelvi, politikai, gazdasági elzártság föloldásához, hasznára lesz az oktatásnak és a tudománynak egyaránt.

d) Hagyományosan a lexikográfiai források a lexikológiai vizsgálódások alapját képezik elsõsorban, de egy szótár hatása kisugározhat a nyelvtudomány egészére. A készülõ szótári mű írott és számítógépes-interaktív változatára, a több százezernyi kódolt — és ezáltal mozgósítható — adatra, referenciára építve tanulmányok, szakdolgozatok, disszertációk szülehetnek. A magyar szólajstrom, a példatár, az információs apparátus megszerkesztettségén és használhatóságán, a franciául közreadott ekvivalensek megformálásán és nyelvi megbízhatóságán múlik tehát az is, hogy milyen mélységû és irányú megfigyelések végezhetõk el majd az ezredforduló táján és azt követõen a magyar—francia kontrasztív nyelvészet hazai és külföldi mûhelyeiben.